

1

2

Henrik Freyer in slovenska ornitologija

// Janez Gregori

1: Henrik Freyer, farmacevt, naravoslovec in kartograf, se je v 19. stoletju temeljito lotil popisa 268 vrst ptičev na Slovenskem, k čemur so ga vzpodbudili zapisi o ptičih barona Žige Zoisa. Poleg imen, ki jih je sam zbral med ljudstvom, je izpisal tudi vsa Zoisova imena, pri imenih, ki jih je sam skoval, pa je pripisal veliko črko F.
foto: Ciril Mlinar

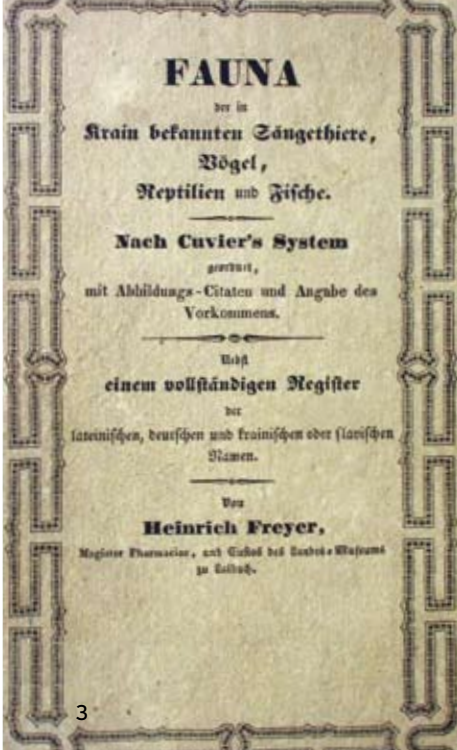
2: V letih 1832-1853 je deloval kot kustos v Deželnem muzeju v Ljubljani, kjer je prepariral nekaj sto večjih živali in zbirko žuželk. Njegova preparatorska storitev pa je celotni skelet jamskega medveda.
foto: Ciril Mlinar

Vsakdo, ki se malo bolj zanima za ptiče in zgodovino ptičarije pri nas, je gotovo slišal za Henrika Freyerja, ki je prvi napravil temeljit popis ptičev na Kranjskem in ga leta 1842 objavil v knjižici *Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische* (Favna na Kranjskem poznanih sesalcev, ptičev, plazilcev in rib). Če pa pogledamo v Biografski leksikon Slovenije, nas čaka neverjetno presenečenje: Henrik Freyer (1802-1866) je predstavljen z mnogimi svojimi deli, nikjer pa ni zapisano, da se je ukvarjal tudi z živalmi, ptiči. Njegova Favna sploh ni omenjena! A resnici na ljubo je treba reči, da je ta pomanjkljivost odpravljena v Enciklopediji Slovenije.

Henrik Freyer je bil farmacevt, naravoslovec in kartograf, rojen v Idriji, kjer je bil njegov oče lekarnar. Po študijih se je kot 23-letni mladenič zaposlil v lekarni svojega očeta v Idriji. Nato pa je spet nadaljeval študije na Dunaju in pridobil magistrsko diplomo. Po očetovi smrti je hotel dobiti idrijsko lekarno, vendar neuspešno. Grof Franc Hohenwarth mu je ponudil novoustanovljeno mesto kustosa deželnega muzeja v Ljubljani. Freyer je ponudbo sprejel in tako prišel v muzej, kjer je deloval v letih 1832-1853, nato pa sledil povabilu, da se zaposli v tržaškem muzeju, kjer je ostal do leta 1864, ko mu je bolezen preprečila nadaljnje delo. V dokaz širine njegovega ustvarjanja moramo povedati, da je leta 1843 izdal na Dunaju zelo obsežno delo, zemljevid Kranjske.

V deželnem muzeju je Freyer prepariral nekaj sto večjih živali in zbirko žuželk, njegova preparatorska storitev je celotni skelet jamskega medveda. Zaslužen je kot zbiratelj slovenskih imen s področja biologije, geologije in geografije. Freyer se je pridno lotil tudi živali in nastala je ljubka knjižica, njegova Favna. Na naslovnici je poleg zgoraj omenjenega popolnega naslova zapisano še, da je »urejeno po Cuvierjevem sistemu, s citati risb in podatki o nahajališčih, poleg popolnega seznama latinskih, nemških in kranjskih ali slovanskih imen«. Na koncu knjige je še kazalo znanstvenih imen in njihovih sinonimov ter nemških in kranjskih imen. Vsega skupaj 90 strani.

Nas trenutno zanimajo ptiči. Freyerja so k delu vzpodbudili zapisi barona Žige Zoisa o ptičih, kar omenja v uvodu. Poleg imen, ki jih je sam zbral med ljudstvom, je izpisal tudi vsa Zoisova imena, pri imenih, ki jih je sam skoval, pa je pripisal veliko črko F. Dela se je lotil zelo skrbno in pregledno. Pri redovih in družinah navaja strokovno in nemško ime, ponekod tudi kranjsko. Pri rodovih in vrstah navaja strokovno, nemško in kranjsko ime, pri nekaterih vrstah izjemoma celo rusko in češko, nekatera imena pa označuje kot 'vindiš' in 'ilirska'. Imena, razen strokovnih in nemških, zapisuje v pisavi bohoričici. Pri mestni lastovki (*Delichon urbicum*) navaja kranjsko ime 'mala lástovza', kot vindiš pa 'glástovza'. Pri črni žolni (*Dryocopus martius*) je kar nekaj vindišarskih soznačnic: krekovt, kreka, klukovez, klokar,

3

4

maverza. Pri domačih vrstnih imenih dosledno uporablja dvojno poimenovanje (binarna nomenklatura), torej ime vrste in rodu. Najbolj nazorno je pri rodu *Turdus*, ki ga imenuje 'dróseg', vrste, ki so jih takrat uvrščali v ta rod, pa so: črni drozeg (kos), komatni drozeg (komatar), škerlj drozeg (slegur), plavi drozeg (puščavec), velki drozeg (carar), brinovi drozeg (brinovka), navadni drozeg (cikovt) in beli drozeg (vinski drozg). Rožastega škorca (*Pastor roseus*) uvršča v rod *Gracula*, za katerega je sam skoval ime 'drosgéla', vrsto pa imenoval rudečkasta drozgela.

V seznamu Freyer omenja 268 vrst ptičev. Ob 150. obletnici izida Favne sem objavil krajši zapis v *Acrocephalusu* (1992), z glavnim namenom ugotoviti, katere so pravzaprav vrste, ki jih je imel v mislih, kar v nekaterih primerih niti ni bilo lahko ali pa sploh ne. Z današnjim dostopom do strokovne literature na medmrežju, predvsem stare, bi bilo treba seznam ponovno preveriti in popraviti morebitne spodrsaljake.

Med vrstami, ki jih omenja Freyer, so mnoge zelo zanimive, bodisi kot redke prikazni (npr. rjavi jastreb (*Aegypius monachus*), skalni vrabec (*Petronia petronia*), rožnati pelikan (*Pelecanus onocrotalus*) ...) ali pa zanje omenja življenjski prostor, iz česar lahko sklepamo, da so tam gnezstile. Take so npr.: rjavi lunj (*Circus aeruginosus*) »v močvirjih in na ribnikih«, laški škrljanec (*Melanocorypha calandra*) »na krasu«, modra taščica (*Luscinia svecica*) »v grmovju ob vodi«, žalobna sinica (*Poecile lugubris*) »na krasu«, pinoža (*Fringilla montifringilla*) »v najgostejših gozdovih, samo pozimi prihajajo na plano«, škrlatec (*Carpodacus erythrinus*) »v Feistenbergu na Dolenskem« - to je grad Tolsti vrh ali Gracarjev turn, Hrastje pri Šentjerneju.

Moram pa malo dregniti v staro rano. Pred leti so snovalci novih oziroma spremenjenih ptičjih imen z namenom, da bi naredili red v slovenskem poimenovanju ptičev med drugim iz vrbje listnice naredili vrbjega kovačka. Freyer vrsto *Phylloscopus trochilus* (*Regulus trochilus*) imenuje 'brésje listniza', vrsto *P. collybita* (*R. rufus*) pa 'vèrbje listniza'. Bila pa je tedaj priložnost, da bi naredili red s čukom in skovikom – imeni bi lahko zamenjali, da bi bili tako zapisani, kot ju je imel že Freyer: čuk ('úhasti zhúk') za vrsto *Otus scops* in veliki skovik ('lóvni skovík') za *Athene noctua*. Pa saj malo manj posvečeni v poznavanje ptičev tako vedno pravijo, da so na morju cele noči poslušali čuka. In tudi mali skovik bi bil bolj podoben novemu velikemu skoviku, kot je sedanjemu.

Temeljnost, s kakršno je Freyer obdelal ptiče in seveda tudi druge vretenčarje, je prav presenetljiva. Koliko znanja in občutka za pregledno podajanje podatkov! Če pomislimo, da je v svojem življenju naredil toliko drugih pomembnih stvari, ki ga delajo velikega, da je bila njegova Favna pri biografiji spočetka celo spregledana, potlej za Henrika Freyerja lahko rečemo, da je bil res velik frajer! ●

3: Henrik Freyer je napravil prvi temeljiti popis ptičev na Kranjskem in ga leta 1842 objavil v knjižici *Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische* (Favna na Kranjskem poznanih sesalcev, ptičev, plazilcev in rib).

4: Pri domačih vrstnih imenih je Freyer dosledno uporabljal dvojno poimenovanje, torej ime vrste in rodu. Najbolj nazorno je pri rodu *Turdus*, ki ga imenuje 'dróseg'. Vrsta, ki so jo takrat uvrščali v ta rod, pa je med drugimi tudi škerlj drozeg ali slegur (*Monticola saxatilis*).
foto: Aleš Jagodnik

VIRI:

- GREGORI, J. (1992): Ptiči v »Favni« Henrika Freyerja – ob 150. obletnici njenega izida. – *Acrocephalus* 13 (54): 130-137.
- JANČAR, T. (1999): Nomenclatura carniolica Žige Zoisa – ob 200. letnici rokopisa. – *Acrocephalus* 20 (94-96): 71-86.